

Luontoon tukeutuvaa kuntoutustoimintaa Ruotsissa

Matkaraportti Luontoa elämään! -hankkeen opintomatkalta
Länsi-Göötanmaalle ja Hallandiin

Arja Jääskeläinen

Arja Jääskeläinen

Luontoon tukeutuvaa kuntoutustoimintaa Ruotsissa

Matkaraportti Luontoa elämään! -hankkeen opintomatkalta
Länsi-Göötanmaalle ja Hallandii

*Luontoa elämään! Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä
menetelmillä ja palveluilla -hanke*

Sarja D. Muut julkaisut 3/2016

Lapin ammattikorkeakoulu
Rovaniemi 2016

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-151-1 (pdf)

ISSN 2342-253X (verkkójulkaisu)

Luontoa elämään! Toimintakykyä ja osallisuutta
luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hanke.

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja D. Muut julkaisut 3/2016

Rahoittajat: Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus, Lapin
ammattikorkeakoulu, Vipuvoimaa EU:lta 2014-2020,
Euroopan Unioni - Euroopan sosiaalirahasto
Kirjoittaja: Arja Jääskeläinen
Kansikuva: Laura Niskala
Taitto: Janette Mäkipörhölä, Lapin AMK,
viestintäyksikkö

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja ammattikorkea-
koulun strateginen yhteenliittymä.
Konserniin kuuluvat Lapin
yliopisto ja Lapin ammatti-
korkeakoulu.
www.luc.fi

Sisällys

1 OPINTOMATKAN TAUSTAA	5
2 OPINTOKÄYNTIKOhteet	7
3 AIKATAULU JA OHJELMA	9
4 LUONTOON TUKEUTUVA TOIMINTA RUOTSISSA	11
5 MATKAKERTOMUS JA TIETOA KOhteISTA	13
Kohde 1. Göteborgin kasvitieteellinen puutarha	13
Kohde 2. Grön aktiv utveckling på Rånna, Skövde	15
Kohde 3. Gröna Vägen, Borås.	19
Kohde 4. Grönt arbete & rehab, Hökälla	22
Kohde 5. Sans o rörelse, Lunna	25
Kohde 6. Stallyckan i Mark, Skephult.	28
Kohde 7. Grön hälsa och rehab, Grimeton	31
6 YHTEENVETO.	35
LÄHTEET	37

1 Opintomatkan taustaa

Matkan järjestäjänä toimi Lapin ammattikorkeakoulun hallinnoima Luontoa elämään! - Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hanke (ESR). Tästä Lapin ammattikorkeakoulun [julkaisusta](#) löytyy artikkeli ja tarkempaa tietoa hankkeesta. Hankesuunnitelmaan sisältyy opintomatka Ruotsiin tai Norjaan. Matkan tavoitteena oli löytää ideoita ja toimintavaihtoehtoja hankkeessa kehitettäviin toimintamalleihin. Tarkoituksena oli tutustua Ruotsin Grön Rehab -toiminnan sosiaalisen kuntoutuksen ja toimintakyvyn tukemisen malleihin. Tavoitteena oli myös verkostoitua muiden Green Care -toimijoiden kanssa.

Opintomatkalle osallistui hankkeen toimijoita ja sidosryhmien jäseniä Rovaniemeltä, Kemijärveltä, Sallasta ja Tervolasta, yhteensä 11 henkilöä.

Kemijärven osahanke: Tarja Mouhi, Katja Hannula ja Pirjo Kellokumpu

Eduron osahanke: Laura Niskala ja Tiina Annunen

Sallan osahanke: Susanna Jussila

Lapin ammattikorkeakoulun osahanke: Tero Leppänen, Taimi Tolvanen, Leena Välimaa ja Arja Jääskeläinen

Yrittäjä Eeva-Kaisa Lahti

Matkaraportin kuvat ovat Laura Niskalan (LN), Arja Jääskeläisen (AJ) ja Susanna Jussilan (SJ) ottamia.

Kuva 1. Opintomatkalaiset Grimetonissa Grön hälsa och rehab -yrityksen vieraina (LN)

2 Opintokäyntikohteet

Matkan kohteena olivat Länsi-Göötanmaalla ja Hallandissa sijaitsevat, Grön Rehab - toimintamallia toteuttavat maatilat.

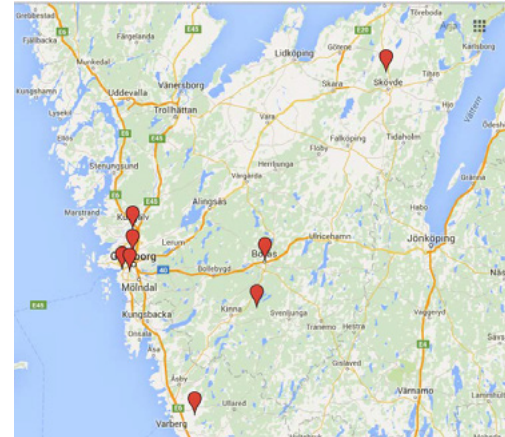
- Göteborgin kasvitieteellinen puutarha
- Grön aktiv utveckling på Rånna (Astrakan-hanke, Skövde)
- Gröna Vägen (Borås)
- Hökalla Grön arbete och rehab (Hisingsbacka)
- Sans o Rörelse (Lunna)
- Stallyckan i Mark (Skephult)
- Grön Hälsa och Rehab (Grimeton, Halland)

Matkustimme Rovaniemeltä Helsingin kautta Göteborgiin lentokoneella ja Ruotsissa matkat taittuivat kahdella vuokra-autolla.

▲ Kuva 2. Länsi-Göötanmaan sijainti

▼ Kuva 3. Opintomatka-kohteiden sijainti

3 Aikataulu ja ohjelma

PVM	KLO	OHJELMA
16.5.2016	09.15 - 10.30	Rovaniemi – Helsinki
	11.55 – 12.20	Helsinki – Göteborg
	13.00 – 14.00	Göteborgin lentokenttä - Västra Frölunda
	14.00 – 15.00	Majoittuminen Dockyard Hotelliin, Västra Frölunda
	15.00 – 17.00	Tutustumiskohde: Göteborgin kasvitieteellinen puutarha, Slottskogen
17.5.2016	06.15 – 09.00	Västra Frölunda – Skövde
	09.00 – 12.00	Astrakan-hanke, Rånna Egendom, Skövde
	12.00 – 14.00	Skövde – Borås
	14.00 – 16.00	Gröna vägen – toiminta, Borås
	17.00 – 18.00	Borås – Västra Frölunda
18.5.2016	08.00 – 09.00	Västra Frölunda – Hisingsbacka
	09.00 – 12.00	Hökälla Grönt arbete och rehab
	12.00 – 13.00	Hisingsbacka-Lunnagård
	14.00 – 16.00	Lunna Ridklubben, Rödbo Lunnagård
	16.00 – 17.00	Lunna - Västra Frölunda

Kuva 4. Majapaikka Dockyard hotelli (SJ)

Kuva 5. Opintomatkatkohteeseen saapuminen (LN)

PVM	KLO	OHJELMA
19.5.2016	08.00 – 09.00	Västra Frölunda– Högshult Stallyckan
	09.00 – 12.00	Stallyckan i Mark, Högshult Stallyckan, Skephult
	12.00 – 13.00	Skephult – Grimeton
	14.00 – 17.00	Grön Hälsa och Rehab, Kärramosse Gård, Grimeton
	17.00 – 18.30	Grimeton-Västra Frölunda
20.5.2016	10.00 – 11.00	Västra Frölunda – Göteborgin lentokenttä
	13.00 – 15.25	Göteborg – Helsinki
	16.45 – 18.00	Helsinki – Rovaniemi

Kuva 6. Suunnistusta seuraavaan kohteeseen (LN)

Kuva 7. Tauko ja ennakkoperehtymistä uuteen paikkaan (LN)

4 Luontoon tukeutuva toiminta Ruotsissa

[Grön omsorg](#) -toiminta on hoitoa ja hoivaa maataloilla ihmisille, jotka kuuluvat sosiaalihuoltolain piiriin ja tarvitsevat tukea ja palveluita toimintakyvyn ylläpitämiseksi sekä itsenäisen elämän ja aktiivisen osallistumisen mahdollistumiseksi. Toiminta on saanut innoituksen Norjan Inn på tunet -toiminnasta, johon liittyen Ruotsin maatalousjärjestö LRF on tehnyt yhteistyötä Norjan kanssa. Toiminnan käytännön toteutuksessa on kaksi mallia. Maatila voidaan kokonaisuudessaan vuokrata kunnalle, jolloin sosiaali- ja terveystoimi käyttää sitä kuntoutuksen tai hoivan toimintaympäristönä tai tila voi ottaa kokonaisvastuun toiminnasta.

[Grön Rehabilitering](#) -toiminta on tarkoitettu ihmisille, jotka tarvitsevat kuntoutumista, toimintakyvyn ylläpitämistä tai vahvistumista. Toiminta on pääasiassa työtoimintaa ja se voi olla puutarha- tai eläinavusteista tai molempia. Yhteistyötä tehdään osallistujien työnantajien, sosiaalivakuutuslaitoksen sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Toiminnan sisältö ja työntekijöiden ammattikoulutus vaihtelee. Länsi-Göötanmaan [Gröna Rehab](#) -sivustolta löytyy luontoon tukeutuvaa kuntoutustoimintaa toteuttavien yritysten ja muiden tahojen yhteystietoja koko Ruotsista.

Kuva 8. Valkovuokot Länsi-Göötanmaalla (LN)

[Grön Arena](#) on Ruotsin Kotitalousseuran ([Hushållningssällskapet](#)) organisoima kehittämis- ja toimintakonsepti, jossa tavoitteena on kehittää sosiaali-, koulutus- ja virkistyspalveluja maatiloilla. Grön Arena -toiminta on alkanut Värmlandista vuonna 2006 ja on nykyisin maanlaajuista.

[Hälsans Natur](#) on yhdistys luontoon tukeutuvista menetelmistä kiinnostuneille ihmisille. Yhdistyksen tavoitteena on levittää tietoa luonnon tuomista hyvinvointivaikutuksista ja edistää toimintaa, jossa hyödynnetään luonnon parantavia voimia.

5 Matkakertomus ja tietoa kohteista

Maanantai 16.5.2016

Lähtö Rovaniemeltä tapahtui klo 9.15 lennolla Helsinkiin, josta jatkoimme klo 11.55. Göteborgia kohti. Saavuimme Ruotsiin klo 12.20 (paikallista aikaa) ja majapaikkaan [Dockyard-hotelliin](#) navigoimme kahdella vuokra-autolla. Majoittumisen jälkeen tutustuimme Göteborgin upeaan, keväisessä kukkaloistossa olleeseen kasvitieteelliseen puutarhaan. Siellä toteutetaan Länsi-Göötanmaan alueella työskenteleville tarkoitettua kuntoutustoimintaa nimellä Gröna Rehab.

KOHDE 1. GÖTEBORGIN KASVITIEEELLINEN PUUTARHA

[Göteborgin kasvitieteellinen puutarha](#) on 175 hehtaarin kokoinen alue, josta suurin osa on luonnonsuojelualuetta. Erilaisten puutarhojen runsaan 16 hehtaarin alueella kukoistaa noin 16 000 kasvilajia.

[Gröna Rehab -toiminta](#) on kasvitieteellisessä puutarhassa pysyvää toimintaa, joka alkoi vuonna 2006 projektina. Toiminta perustuu tutkimustietoon puutarhan ja luonnon vaikutuksista ihmisen hyvinvoinnin tukena.

Kuva 9.
Göteborgin kasvitieteellisen
puutarhan rakennuksia (AJ)

Toiminnassa yhdistetään tämä tieto vakiintuneisiin menetelmiin kuten fysioterapiaan, toimintaterapiaan ja psykoterapiaan.

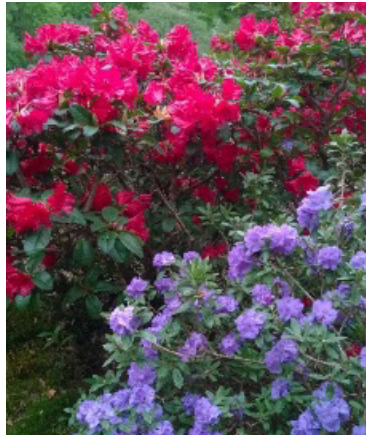
Mukana on vuosittain noin 50–60 ihmistä. Osallistujat tekevät puutarhatoimia ja kävelyretkiä puutarhassa tai lähistöllä Änggårdsbergenillä. Talvella tehdään käsitöitä luonnonmateriaaleista sekä karsitaan puita ja pensaita.

Toimintaan kuuluu keuhonhahmotuksen harjoituksia, stressihallintakeinojen oppimista, valokuvan käyttöä ja keskusteluja. Ryhmissä on 6–8 henkilöä, mikä mahdollistaa yksilöllisen kohtaamisen.

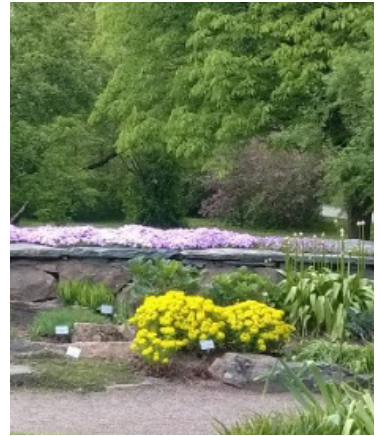
Gröna Rehab –tiimiin kuuluu biologi, puutarhuri, fysioterapeutti, toimintaterapeutti ja psykoterapeutti. Yhteistyökumppanina on sosiaalivakuutuslaitos, työvoimapalvelut, [Stressilääketieteen instituutti](#) ja [Maataloustieteen yliopisto Alnarpissa](#) ym. [Eva Sahlin](#) on tehnyt väitöskirjan ja muita tutkimuksia Gröna Rehab –toiminnasta ja sen vaikutuksista.

Kuva 10. Puutarhan kukkaloistoa (AJ)

Kuva 11. Pensaiden värikkyyttä (AJ)

Kuva 12. Kasvitieteellisen puutarhan kävelyreitiltä (AJ)

Tiistai 17.5.2016

Tiistiaamuna varhain lähdimme ajamaan kohti [Skövdeä](#), joka on noin 170 km Göteborgista koilliseen päin. Saavuimme ennen yhdeksää Rännan tilalle, jossa meidät otti vastaan kaksi [Astrakan-hankkeen](#) työntekijää. Pienen alkuesittelyn jälkeen kävelimme vaihtelevassa ja kauniissa lähimaastossa lenkin, jonka hankkeen toimintaan osallistuvat kävelevät ohjaajien kanssa joka aamu saavuttuaan Rånnaan. Kävelylenkin aikana työntekijät kertoivat Astrakan-hankkeen kuntoutustoiminnan periaatteista. Palattuamme kuulin toiminnasta lisää kahvikupin ääressä.

Skövdestä ajoimme noin 120 km [Boråsiin](#), jossa ruokailimme ja siirryimme seuraavaan kohteeseen [Rya åsarin luonnonpuistoalueelle](#). Kävelimme luonnonpuiston poluilla ja tutustuimme sinne rakennettuun kulttuurimaisemaan, puutarhaan ja kasvihuoneeseen. Työntekijät kertoivat toiminnasta ulkona ja lopuksi sisätiloissa, joissa oli mahdollista mm. kasvattaa taimia ja valmistaa luonnonmateriaaleista erilaisia tuotteita.

KOHDE 2. GRÖN AKTIV UTVECKLING PÅ RÄNNA, SKÖVDE

[Astrakan -hankkeen toiminta Rännassa \(2013-2018\)](#) on tarkoitettu erityisesti pitkään toimeentulotuen varassa olleille ihmisille. [Kotitalousseura Skaraborg](#) ja Skövden kunta toteuttavat hankkeen yhteistyössä. Hankkeessa toimii kaksi työntekijää kotitalousseurasta ja kaksi Skövden kunnasta osittain osa-aikaisesti (2,8 henkilötyövuotta) ja he ovat koulutukseltaan sosiaali- ja luontoalan ammattilaisia. Hankkeen rahoittavat Skövden kunta (50%) ja Kotitalousseura Skaraborg (50%).

Osallistujat ovat yli 18-vuotiaita ja joukossa on paljon maahanmuuttajia. Osallistujia on noin kymmenen kerrallaan. Tähän mennessä on ollut mukana 20 osallistujaa. Osallistujat ohjautuvat Skövden kunnan sosiaalityön kautta, jossa moniammatillisella tiimillä tehdään toiminnan suunnitelma ja asetetaan tavoitteet. Osallistujat ovat mukana noin toiminnassa keskimäärin 7,5 kk. Asiakkuus päättyy, kun osallistujan henkilökohtaiset tavoitteet on saavutettu

Kuva 13. Astrakan-hanketoiminnan esittelijät (AJ)

ja hän on valmis siirtymään portaittaisessa kuntoutusjärjestelmässä seuraavalle portaalille.

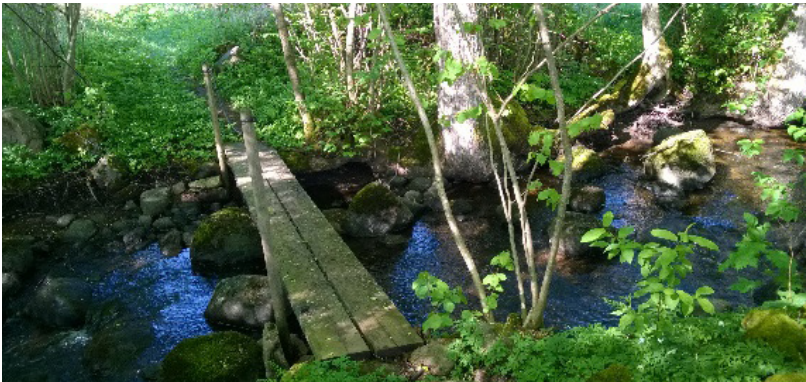
Osallistujat täyttävät toiminnan alkaessa lomakkeen, jossa kysytään asiakkaan kokemusta omasta terveydestään ja työelämävalmiuksistaan. Alkuhaastattelu on voimavaralähtöinen. Kun osallistuja on saavuttanut tavoitteensa, täytetään toinen lomake, joka on syvällisempi kuin aloituksessa käytettävä lomake.

Rännan toimintaympäristöinä ovat puutarha ja lähiluonto. Toiminta on voimavaroja vahvistavaa, elämänlaatua parantavaa, työtä muistuttavien käytäntöjen tarjoamista ja sosiaalista vuorovaikutusta. Toimintaa on neljänä päivänä viikossa 3–4 tuntia kerrallaan.

Toimintapäivä on strukturoitu ja se aloitetaan työvaatteiden vaihdolla, päiväohjelman läpikäynnillä ja kävelyllä lähimaastossa. Aamukävelyn merkitys on tärkeä paitsi fyysisen kunnon kohentamisen kannalta myös psyykkisesti ja sosiaalisesti. Sen aikana käytetään aktiivisesti kaikkia aisteja ja tehdään huomioita luonnosta, vuodenaajoista ja säästä sekä keskustellaan kuulumiset. Työntekijät kertoivat että aamukävelyn aikana he kuulostelevat

Kuva 14.
Käveyretki
Rännassa

Kuva 15.
Puro matkan
varrella.

asiakkaiden mielialoja ja kuulumisia ja asiakkaiden on usein helpompi kertoa asioista kävelyn aikana kuin esim. kahvipöydän ääressä. Kävely myös orientoi päivän toimintaan. Kävelyn aikana ja toiminnan lomassa on mukana koko ajan terveysneuvonta ja huomion kiinnittäminen omaan hyvinvointiin.

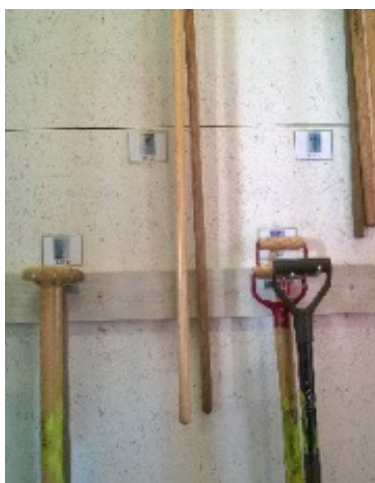
Kävelylenkin jälkeen syödään aamiainen ja aloitetaan puutarhatyöt ja muu toiminta sään ja vuodenajan mukaan. Tilalla on kaksi lammasta ja myös koira on päivittäin toiminnassa mukana. Lampaiden hoitoon ja muuhun toimintaan liittyen osallistujilla on omia vastualueita. Toiminnan tarkoitus ei ole kasvattaa myyntiin vihanneksia ja hedelmiä, vaan tärkeämpää on puutarhassa työskentely, ryhmässä työskentely, siellä oleskelu ja yhteiset keskustelut. Osallistujilla ei ole juurikaan poissaoloja toiminnasta. Toiminnassa ei käytetä koneita vaan työt tehdään pääasiassa ihmisvoimin. Talvella, kun puutarha on talvilevossa istuvat usein tulilla ja paistavat nuotiolla esim. leipää. Talven aikana he polttavat kuivia omenapuiden oksia ja jokainen osallistuu työhön omien voimavarojensa mukaan.

Ergonomia on huomioitu hyvin. Keskeisiä sääntöjä toiminnassa ovat toisten kunnioittaminen ja tasa-arvo, joka näkyy esim. siinä, että ei ole erikseen määritelty naisten ja miesten töitä.

Toiminnan aikana puhutaan vain ruotsin kieltä, joka on tärkeä taito työelämävalmiuksia ajatellen. Ruotsin kielen sanojen tukena he käyttävät myös ku via esim. työkaluvarastossa on kuvakortit, joissa on ruotsiksi myös työkalun nimi.

Kuva 16. Puutarhan puuaitaa (LN)

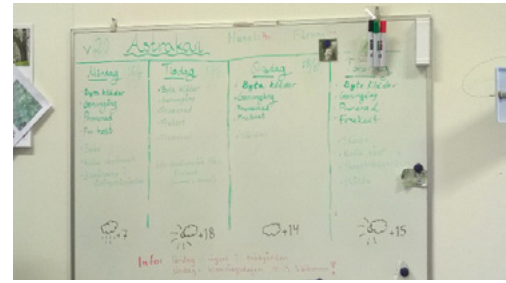
Kuva 17. Työkalut järjestyksessä, nimettyinä ja kuvina (AJ)

Kuva 18. Apuväline kasvimaan kitkemisessä (AJ)

Periaatteita ja käytäntöjä

- Mahdollisuus merkityksellisiin päiviin ja työskentelyyn pitkäaikaisen muutoksen aikaansaamiseksi omassa elämässä.
- Toiminnassa käytetään kuvia kommunikaation apuna.
- Toiminta on ryhmätöitä yksilöllisellä fokuksella.
- Yksilön vahvistaminen, edellytysten antaminen yksilölliselle kehitymiselle ja omien resurssien löytämiselle.
- Suunnitelman tekeminen ja säännöllinen seuranta yhdessä sosiaalihuollon työntekijän kanssa.
- Puhuminen ruotsin kielellä auttaa kotoutumisessa.
- Kunnioitus ja hyväksyminen ovat keskeisiä periaatteita.
- Edellytys osallistumiselle, että kykenee kävelemään aamulenkkin.
- Ergonomisia työasentoja painotetaan.
- Viikko-ohjelma kirjoitettu kokoontumishuoneen seinällä olevaan tauluun.
- Kaikilla on mahdollisuus tehdä jotakin esim. katsella tulta, ylläpitää tulta, osallistua fyysisiin töihin kuten oksien kantamiseen nuotioon.
- Tee mitä jaksat ja tee se rauhallisesti.

Kuva 19. Viikko-ohjelma (AJ)

Kuva 20. Rännan puutarhassa (LN)

Kuva 21. Rentoutumista riippukeinussa (LN)

KOHDE 3. GRÖNA VÄGEN, BORÅS

Gröna Vägen -toiminta on alkanut kunnan aloitteesta Rya åsarin luonnonpuiston alueella vuonna 2010 projekteina ja nyt on vakinaista toimintaa. Paikalle on rakennettu kulttuurimaisema, jossa on talo ja navetta 1800-1900 -luvun henkeen. Alueelle oli perustettu Milleniumpuisto (ilotulitusten sijaan), johon alueen ekaluokkalaiset olivat istuttaneet jokainen yhden tammen.

Sjuhärads Samordningsförbund -yhtymä on toiminnan yhteistyöelin, jossa mukana ovat työvoimaviranomaiset, sosiaalivakuutuslaitos (~Kela), Länsi-Göötanmaan alue ja alueen kuntia. Boråsin kaupungin osalta yhteistyössä on mukana Boråsin kaupungin tekninen osasto. Toiminnan rahoittaa Boråsin kunta (500 000 kr) ja muut tahot (1,2 milj. kr). Gröna Vägenissä työskentelee kaksi puutarhakonsulenttia, joilla on erilaisia taustakoulutuksia kuten terveyskasvattaja, luontoterveyskasvattaja, mindfulnessohjaaja, viljelijä, erityispedagogi ja puutarhaterapeutti.

Kuvat 22 ja 23. Luonnonpuiston kulttuuriperintörakennukset (LN)

Kuva 24. Kasvilavat (AJ)

Osallistujia on 40–50/vuosi. Osallistujista 95% on naisia hoito- ja opetus-alalta. Toiminnan tavoitteena on paluu omaan työpaikkaan tai opiskelemaan jakson jälkeen. Osallistujat ovat työikäisiä ja heillä on stressipohjaisia sairauksia kuten masennusta, ahdistusta, posttraumaattista stressiä ja sosiaalista eristyneisyyttä. 90% osallistujista tulee kuntoutukseen sosiaalivakuutustoimiston kautta lääkärin määräyksellä. Osallistumalla toimintaan osallistuja saa työmarkkinaoikeutensa takaisin.

Joka kuukauden ensimmäinen maanantai on tutustumispäivä, jonka jälkeen tehdään sopimus kuntoutusjaksosta sosiaalivakuutuslaitoksen käsitelijän kanssa. Tavoitteet määritellään Gröna Vägenin työntekijän ja osallistujan kesken.

Kuntoutusjakson kesto on 14 viikkoa ja joka viikko on neljä mahdollista osallistumiskertaa, joiden kesto on kolme tuntia. Toimintatunteja lisätään jakson edetessä kunkin voimavarojen mukaan. Tavoitteena on osallistuminen neljänä päivänä viikossa. Joka 7. viikko alkaa uusi ryhmä. Osallistujat työskentelevät 6–7 hengen ryhmissä.

Jakson puolivälissä tehdään väliarviointi, jossa lääkäri, sosiaalivakuutuksen edustaja ja työntekijät ovat mukana. Lähettäjätaholle tehdään loppureportti jaksosta ja tavoitteiden saavuttamista arvioidaan yksilöllisesti keskustellen. Toiminta on luontopainotteista kuntoutusta, jonka tavoitteena on valmentaa työhön. Osallistujilla on mahdollisuus harjoitella työelämätaitoja ja arkipäivän sujumista sekä vahvistaa terveyttään ja elämänlaatuaan.

► **Kuva 25.**
Kasvihuone
(AJ)

►► **Kuva 26.**
Gröna vägen –
kyltti (LN)

Kuva 27.
Toiminnan
sisätilat (LN)

Kuva 28.
Retkellä luonnonpuistossa (AJ)

Kuva 29.
Käsitöitä luonnonmateriaaleista (AJ)

Periaatteita ja käytäntöjä

- Toiminnan päämenetelmät ovat puutarhatyö, rentoutus ja keskustelut.
- Toiminta toteutuu jokaisen voimavarojen mukaan ja siinä on tärkeää fyysinen työ, aistien käyttäminen ja kävely.
- Ryhmällä on suuri merkitys kuntoutumisessa.
- Toiminnan tavoite ei ole olla liiketaloudellisesti tuottavaa.
- Osallistujat saavat sadon itselleen ja osa vieään kunnan vanhustenhuoltoon.

Keskiviikko 18.5.2016

Tämän päivän kohteet sijaitsivat lähellä Göteborgia, joten lähdimme liikkeelle vasta klo 8. Hökällassa sijaitseva kohde **Grönt arbete & rehab** oli kauniilla paikalla lähellä monien lintulajien suosimaa kosteikkoa, jossa kävimme kävelyllä aamukahvin ja alkuesittelyn jälkeen. Kävimme syömässä alueella sijaitsevassa ravintolassa, kirjoitimme raportteja ja ajoimme sitten Göteborgin vammaisratsastusklubille Lunnaan, jossa meille esiteltiin **Sans o rörelse** –hevosavusteista toimintaa ensin kävellessämme maastoratsastuspolulla ja sitten kahvitellessamme sisätiloissa.

KOHDE 4. GRÖNT ARBETE & REHAB, HÖKÄLLA

Hökällassa on Ruotsin kirkon järjestämää ja kustantamaa luontoon liittyvää työtoimintaa pitkäaikaistyöttömille ja kuntoutujille, pysyvästi vuodesta 2009 alkaen. Yhteistyötä tehdään Göteborgin kaupungin työvoimatoimiston ja puistotoimen kanssa. Kaupunki antaa työvälineet esim. raivaussahat ja työvaatteita osallistujien käyttöön vastapalvelukseksi Hökällan alueen hoitamisesta.

He kasvattavat myös kasvihuoneessa kukkia, joista Göteborgin kirkkoihin toimitetaan alttarikukat. Puutarhan tuotteita käytetään myös yhteisessä ruokailussa, joka on asiakkaille hyvin edullinen. Toiminnan tavoitteena ei ole tuottaa voittoa.

Kuva 30. Grönt arbete och rehab – toimipiste (AJ)

Kuva 31. Toiminnan esittelyä (LN)

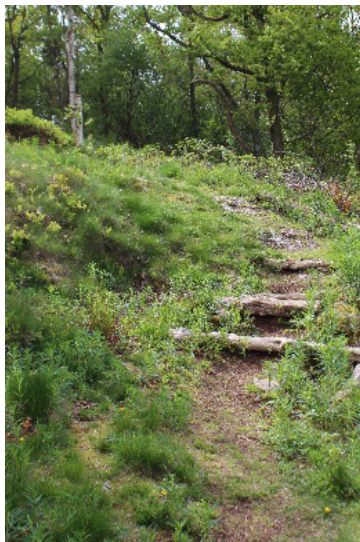
Kuva 32. Hökällan ympäristöä (LN)

Hökällä on tarkoitus kehittää houkuttelevaksi luonnonvirkistysalueeksi, jolla on runsas biologinen lajisto. Toiminnasta vastaa luonnosta ja linnuista kiinnostunut pappi, psykiatrinen sairaanhoitaja ja 2 työtoiminnan ohjaajaa.

Toimintaan sisältyvät luontoon ja puutarhaan liittyvät työt, käsityöt ja myyntitoiminta. Keskeistä on myös luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen. He tekevät yhteistyötä läheisen maatilan kanssa, jossa on lampaita ja lehmiä. Eläimet ovat osa kosteikkoalueen maisemointityötä. Toiminnassa on vahvasti mukana ympäristönsuojelullinen näkökulma. Uhanalaisille linnuille ja kasveille ylläpidettiin ja rakennetaan elinalueita. Mm. törmäpääskyille oli rakennettu pesintäpaikka, hyönteisille hyönteishotelleja, sammakkolampi ja lukuisia linnunpönttöjä.

Kuva 33. Lintutorni kosteikkoalueella (LN)

Kuva 34. Polku lähiympäristössä (AJ)

Kuva 35. Hyönteishotelli (LN)

Toiminta on tarkoitettu ihmisille, jotka haluavat palata työelämään, kokea yhteisöllisyyttä, vahvistaa terveyttään sekä työ- ja toimintakykyään. Työtoimintaan osallistumisen edellytyksenä on hyvä fyysinen ja psyykinen terveys eikä aktiivista päihdeongelmaa saa toiminnan aikana olla.

Toimintaa on maanantaista perjantaihin. Osallistujia on 30–35 ja sopimukset ovat ½ vuoden pituisia. Sopimusta voidaan jatkaa kahteen vuoteen, pisimmillään joku on ollut viisi vuotta. Suurin osa osallistujista on yli 50-vuotiaita ja he ovat kaikista ammattiryhmistä. Työvoimatoimisto lähettää mahdollisen osallistujan tutustumaan toimintaan ja hän itse valitsee, haluaako tulla mukaan. Työtoiminnassa olevat tekevät töitä kahdeksan tuntia päivässä ja kuntoutustoiminnassa tehdään töitä aamupäivisin ja iltpäivisin on opiskelua. Kuntoutuja osallistuu toimintaan omien voimavarojensa mukaan.

Periaatteita ja käytäntöjä

- Työntekijät voivat tarvittaessa antaa lausunnon osallistujan työkyvystä eläkkeen hakua varten ja auttaa lomakkeiden täytössä, mutta muuten sosiaalityö ei kuulu toimenkuvaan.
- Moni on löytänyt uuden suunnan työelämälleen kuten balettianssijasta metsuriksi.
- Kuntoutustoimintaan osallistumista edellytetään vähintään 10 tuntia viikossa, tavoitteena 40 tuntia viikossa.

Kuva 36. Törmäpääskyjen pesiä kosteikkoalueella (AJ)

Kuva 37. Lintulammella (LN)

KOHDE 5. SANS O RÖRELSE, LUNNA

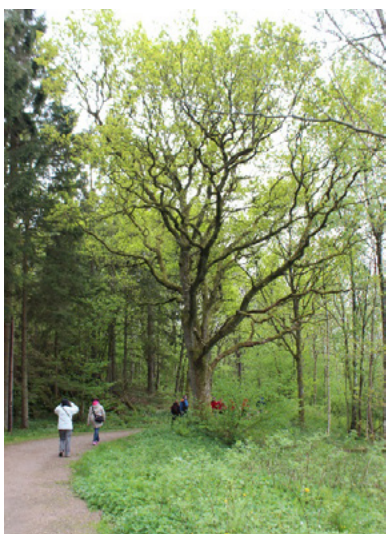
[Göteborgs Handikappridklubb](#) on perustettu vuonna 1988 ja sen omistavat vammaisten lasten vanhemmat ja ratsastajat. Göteborgin kaupunki omistaa rakennukset ja maat. Klubi on siirtynyt vuonna 1994 Lunnassa oleviin nykyisiin tiloihin ja se maksaa vuokraa kaupungille. [Sans o rörelse -yritys](#) tekee yhteistyötä ratsastusklubin kanssa.

Yrittäjä on fysioterapeutti ja ratsastusterapeutti ja erikoistunut traumaperäisten stressireaktioiden hoitoon. Fysioterapiaa ei enää korvata traumaperäisten vaivojen hoitamiseksi, joten osallistuja maksaa hoidon itse, mutta fysioterapeutti antaa terapiaa myös vapaaehtoistyönä tarpeen mukaan.

Osallistujat ottavat yhteyttä itse yrittäjään. Osallistujat ovat lapsia ja aikuisia, joilla on taustalla traumoja ja stressireaktioita tai he ovat fyysisesti ja psyykkisesti kehitysvammaisia ihmisiä. Toiminta on yksilö- ja ryhmätoimintaa, jossa hevosta käytetään kehotietoisuuden kautta, mikä helpottaa trauman käsittelyssä. Hevosten avulla ihminen oppii luottamaan toisiin ihmisiin, läsnäolon taitoa, aikaan ja paikkaan orientoitumista esim. aistipolulla ratsastaessaan. Kehonhallintaa on mahdollisuus oppia, koska hevosen selässä ollessa ihminen saa kehoonsa 100 impulssia minuutissa.

Kuva 38. Handikappridklubin rakennuksia (LN)

Kuva 39. Ratsastuspolku (LN)

Kuva 40. Hevosiin tutustumista (AJ)

Kuva 41. Valtavia puita (AJ)

Metsässä kiertävä ratsastuspolku on suunniteltu huolellisesti, jotta ratsastuksesta saadaan monipuolinen hyöty. Esimerkiksi kehän muotoisella polulla ratsastaminen mahdollistaa itsenäisen ratsastuksen harjoittelun ja siihen ohjauksen turvallisesti. Toiminta on osallistujien tarpeiden mukaan suunniteltu.

Kuva 42. Aistiratsastuspolku (LN)

Kuva 43. Hevosavusteisuuteen perehtymistä (LN)

Periaatteita ja käytäntöjä

- Ihminen tietää mitä hän tarvitsee, kunhan hänelle annetaan mahdollisuus havaita se.
- Työntekijä voi antaa mahdollisuuksia havaita asioita, mutta ihminen tekee työn itse.
- Hevosta talutetaan, jotta ratsastaja voi keskittyä oman kehon tuntemuksiin.
- Hevoset auttavat motivoitumiseen esim. itsestä huolehtimiseen ja siivoamiseen, kun osallistuja hoitaa hevosta ja siivoaa sen aitausta tai karsinaa.
- Kaikki ovat hyvällä tavalla erityisiä. Esim. rampilta hevosen selkään nouseminen tapahtuu kaikilla samalla tavalla.
- Hevosen selkään pääsemisen apuna oli käytössä potilasnosturi.
- Lampaista käytetään kuntoutuksessa esimerkiksi lauman elämää seuraamalla ja oppimalla siitä.
- Vankeja ja muita harjoittelijoita on tekemässä esim. aidanrakennusta tai muita töitä.
- Talliympäristössä on useita koiria.

Kuva 44. Lampaat kuntoutumisen tukena (LN)

Kuva 45. Ratsastustilan kyltti (LN)

Kuva 46. Aistiratsastuspolun varrelta (LN)

Torstai 19.5.2016

Torstaiamuna suuntasimme matkamme Göteborgista kaakkoon [Skephultin](#) kylään [Markin kunnassa](#), jossa seuraava kohteemme sijaitsi noin 70 kilometrin päässä Göteborgista. Stallyckan i Markissa meitä oli vastassa hevosten hoidosta vastaava päivätoimintaan osallistuva Jonas, joka esitteli meille hevoset ja ohjasi talon puolelle. Yrityksen työntekijät kertoivat meille toiminnastaan ja esittelivät tilan ympäristöä ja toiminnan kehittämissuunnitelmia. Skephultista jatkoimme matkaa [Grimetoniin](#), jossa on maailmanperintökohteeksi nimetty radioasema. Grimeton on [Hallandin alueella](#) 73 kilometrin päässä Stallyckanista. Kärramossa Gårdin siistissä ja kauniissa ympäristössä tapasimme työntekijöiden lisäksi aaseja, hevosia, kanoja ja koiria. Kahvittelun lomassa saimme kuulla toiminnan periaatteista ja käytännöistä vielä lisää. Grimetonista palasimme Göteborgiin klo 18.30 aikoihin.

KOHDE 6. STALLYCKAN I MARK, SKEPHULT

[Stallyckan i Mark](#) on esteettömyyteen pyrkivä tila, jossa on ollut [Grön Rehab-toimintaa](#) vuodesta 2011 alkaen. Tilalla on hevosia, koiria ja kaneja sekä pienimuotoista hyötykasviviljelyä. Yritys tarjoaa eläin- ja luontoaktiviteetteja räätälöidysti pienryhmissä tai yksin, esim. ratsastusta, ulkoilmapäiviä, päivätoimintaa ja leirejä.

Kuva 47. Stallyckan i Mark -tilan rakennuksia (AJ)

Kuva 48. Hevosten hoitoa (AJ)

Yhteistyössä ovat koulut, erityiskoulut ja työvoimatoimisto. Kunta maksaa palvelusta 8-portaisen luokituksen mukaan. Luokitus on tehty osallistujan toimintakyvyn ja avuntarpeen mukaan. Yritys on erikoistunut neuropsykiatristen ja psyykkisen toiminnanalentumisen sekä dyslexian hoitomenetelmiin ja mm. mindfulnessiin. Toiminta on mm. vammaispalvelulain mukaista toimintaa.

Tilalla on kaksi työntekijää, joista toinen on lain vaatimusten mukaan sosionomi. Hänellä on lisäksi terapiakoiraohjaajan koulutus.

Palveluun tutustutaan vierailujaksolla, jonka jälkeen asiakas päättää, haluaako osallistua toimintaan valinnanvapauslain mukaan. Päivätoiminta on kuuden tunnin pituinen. Kuntoutusjakso on yleensä 3-6kk pituinen, mutta jaksoa voidaan pidentää tarvittaessa. Kaupunki tekee yrityksen kanssa puitesopimuksen, jonka kesto on kolme vuotta. Osallistujat tulevat ryhmäkohteista tai kodista. Jokaiselle osallistujalle tehdään suunnitelma ja tavoitteet, joiden toteutumisesta raportoidaan kuntaan. Toiminnan laatua arvioidaan osallistujien viihtymisellä. Osallistujilla on kesällä neljän viikon loma, mutta paikka voi olla kiinni korkeintaan kaksi viikkoa.

Päivä alkaa aamiaisella, jolloin puhutaan, mitä kyseisenä päivänä on mahdollista tehdä. Osallistujilla on mahdollista valita, mitä hän haluaa tehdä tai voi olla tekemättä. Osallistujilla on omia vastuualueita, esim. hevostenhoito tai lämmityskattilasta huolehtiminen. Mahdollisuus valita päivittäinen tekeminen on vahvistanut osallistujien itsetuntoa ja kykyä tehdä valintoja.

Kuva 49. Terapiakoirat rapsuteltavina (AJ)

Periaatteita ja käytäntöjä

- Ruotsissa on käytössä asiakkaille tarjottava päivätoimintapaikkojen valikko, josta asiakas valitsee itse hänelle sopiva paikan. Jos asiakas ei kykene valintaa tekemään niin hänen apunaan voi olla esim. omainen. Valinnan tehtyään asiakas voi tutustua kahden viikon ajan paikkaan ennen lopullisen päätöksen tekemistä.
- Päivätoimintapalveluja tuottavat yritykset ja lähettävä taho kokoontuvat säännöllisesti, mikä helpottaa ohjaamista osallistujalle sopivaan päivätoimintapaikkaan.
- Vapaa-ajantoimintaan liittyviä palveluja olivat esimerkiksi leirit, joille voi osallistua samasta aiheesta kiinnostuneet erilaiset ihmiset.
- Toimintaa esittelivät meille myös siihen osallistuvat ihmiset.
- Viikko-ohjelmataulussa käytettiin osallistujien ja työntekijöiden kuvia havainnollistamassa, ketä on minäkin päivänä paikalla.

Kuva 50. Kiitoslahjoja esittelijöille (AJ)

Kuva 51. Toiminnan esittelyä pihaympäristössä (AJ)

KOHDE 7. GRÖN HÄLSA OCH REHAB, GRIMETON

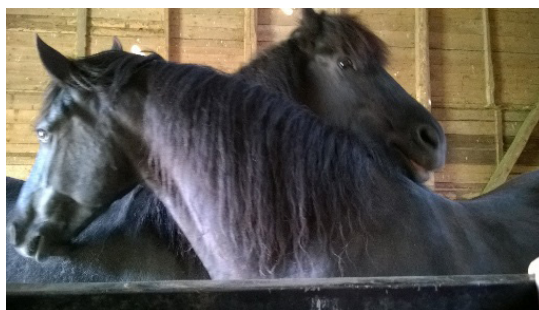
Kärramossan tilalla on eläimiä (hevosia, aaseja, lampaita, kanoja, koiria), kuntoutuspuutarha ja kasvihuone. Tila on avarassa ympäristössä, rakennukset uusia ja ympäristö siisti.

Ympäristö mahdollistaa oleskelun strukturoidummissa ympäristössä ja toisaalta luonnontilassa olevassa ympäristössä. Ympäristö on harmoninen ja tarkkaan suunniteltu, kaarevia muotoja, lampi, puro ja metsää. Piha ja oleskelutilat on suunniteltu ympäröivä maisema huomioiden. Yhden rakennuksen kellaritilassa on askartelutilat.

Grön hälsa och rehab-toiminta perustuu Antonovskyn elämänhallintateoriaan (Känslan av sammanhang = KASAM), johon liittyvää kyselylomaketta käytetään toiminnassa mukana olevien tavoitteiden asettelussa sekä toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa. Luontoon tukeutuva kuntoutus pohjautuu Alnarpin yliopiston malliin tiimityöpohjaisesta kuntoutustoiminnasta ja eläinavusteisesta sosiaalityöstä, jossa tiimin jäsenillä on osaamista sekä terveyden- ja sairaanhoidosta että luonto- ja eläinavusteisesta toiminnasta.

Kuva 52. Kärramossan tilalla
(AJ)

Kuva 53.
Tilan hevosia (AJ)

Tilalla työskentelee puutarhaterapiaan ja eläinavusteiseen toimintaan erikoistunut sairaanhoitaja ja sosionomi sekä henkilö, joka työskentelee keittiössä. Tiimiin kuuluu myös lääkäri. Yhteistyökumppanina on lisäksi fysioterapeutti.

Asiakkaat tulevat mukaan työvoimatoimiston ja sosiaalivakuutustoimiston kautta lähiympäristön kunnista. Toiminta on ohjattua työtoimintaa ja työhön orientoivaa kuntoutusta pitkään sairaspäivärahalta olleille ihmisille, joilla on stressisairauksia ja psykiatrisia sairauksia. Jokaiselle tehdään henkilökohtainen kuntoutussuunnitelma. Yhtä aikaa on 6-8 osallistujaa, kolmena päivänä viikossa klo 9.30–14.30. Jakso kestää 3–6 kk. Ryhmä on avoin eli siihen voi tulla mukaan matkan varrella. Kokemus siitä on hyvä.

Perjantaisin voivat entiset osallistujat tulla tilalle vierailulle. Kaksi kertaa vuodessa on juhlat, joihin entiset osallistujat voivat tulla mukaan. Toiminnan järjestäminen kolme kertaa viikossa on edellytys sille, että ohjaaja jakaa kohdata osallistujat aidosti ja kiinnostuneesti. Osallistujat voivat käydä kahtena päivänä viikossa hoitamassa omia asioitaan, esim. psykologilla. Kaikki osallistujat ovat naisia.

Kuva 54. Toiminnan esittelyä (LN)

Kuva 55. Pieni kasvihuone (LN)

Kuva 56. Toiminnan esittelyä sisätiloissa (AJ)

Periaatteita ja käytäntöjä

- Kohtaamisella ja vuorovaikutuksella on suuri painoarvo.
- Vuorovaikutus perustuu toisen huomioonottamiseen ja kunnioittamiseen, jossa on tärkeää halu auttaa ja samanaikaisesti tukea itsemääräämisoikeutta.
- KASAM: elämän kokeminen merkityksellisenä, ymmärrettävänä ja hallittavissa olevana.
- Toiminta fokusoidaan hyvään, ei puutteisiin.
- Kaikki ovat samanvertaisia ryhmässä.
- Toiminta perustuu käsillä tekemiseen.
- Monella on tavoitteena uuden elämänsuunnan löytäminen.
- Hyvä ja terveellinen ruoka tukee kuntoutumista.
- Eläimillä on suuri merkitys, koska niillä ei ole ennakkoasenteita.
- Ryhmä ja elämänilo ovat tärkeitä elementtejä oppimisessa ja vahvistumisessa.
- Yhdistetään pedagogiikka, hoito, etiikka ja kohtaaminen.
- Ympäristö on seesteinen ja rauhoittava.

Kuva 57. Pikku tipu (LN)

Kuva 58. Luonto luo meille kauneutta koko ajan (LN)

6 Yhteenveto

Opintomatka antoi osallistujille runsaasti tietoa Ruotsissa tapahtuvan luontoon tukeutuvan kuntoutustoiminnan käytännöistä. Toimintaa verrattiin suomalaiseen vastaavaan toimintaan, joka on vielä melko vähäistä ja eikä niin tunnettua kuin Ruotsissa. Matka antoi innostusta jatkaa kehittämistoimintaa Ruotsin esimerkin mukaisesti. Näimme monia hyviä käytäntöjä ja malleja, joita voidaan soveltaa hankkeen toimintaan. Kohtasimme työstään innostuneita, vieraanvaraisia toimijoita, jotka halusivat jakaa kokemuksiinsa ja käytäntöjään. Saavutimme siten opintomatalle asetetut tavoitteet eli löysimme ideoita toimintamallien kehittämiseen hankkeessa ja verkostoimme yrittäjien ja muiden kohtaamiemme toimijoiden kanssa.

Kuva 59. Göteborgin kasvitieteellisen puutarhan kukkia (AJ)

Lähteet

- Astrakan-hanke. Viitattu 8.12.2016 http://epi.vgregion.se/upload/Gr%C3%B6na%20Rehab/Verksamheter/broschyren_astrakan.pdf
- Astrakan-hankkeen toiminta Rännassa. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Gron-Aktiv-Utveckling-Ranna/>
- Borås. Viitattu 8.12.2016 <http://www.boras.se/>
- Dockyard -hotelli. Viitattu 8.12.2016 <http://www.goteborg.com/en/dockyard-hotel/>
- Eva Sahlin. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Grona-Rehab/Fakta-och-forskning/Evas-forskning/>
- Grimeton. Viitattu 8.12.2016 <http://grimeton.org/>
- Gröna Rehab –toiminta. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Verksamhet-i-gbg/>
- Gröna Vägen –toiminta. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Grona-Vagen/>
- Grön Arena. Viitattu 8.12.2016 <http://hushallningsallskapet.se/tjanster-produkter/foretagsutveckling/landsbygdsutveckling/gron-arena/>
- Grön hälsa och rehab -toiminta. Viitattu 8.12.2016 <http://www.gronhalsaorehab.se/>
- Grön omsorg. Viitattu 8.12.2016 <http://www.lrf.se/foretagande/naringar/gron-omsorg/>
- Grön Rehab. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/>
- Grön Rehab –toiminta. Viitattu 8.12.2016 <http://www.stallyckan-mark.se/>
- Grön Rehabilitering. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/>
- Göteborgin kasvitieteellinen puutarha. Viitattu 8.12.2016 <http://www.botaniska.se/sv/kulturplattformen/Goteborgs-Botaniska-Tradgard/Startsida-Goteborgs-Botaniska-tradgard/>

Göteborgs Handikappridklubb. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Goteborgs-Handikappridklubb/>

Hallandin alue. Viitattu 8.12.2016 <http://www.halland.se/en/visit>

Hökälla. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Hokalla--gront-arbete-och-rehab/>

Hushållningssällskapet. Viitattu 8.12.2016 <http://hushallningssallskapet.se/om-oss/>

Hälsans Natur. Viitattu 8.12.2016 <http://www.halsansnatur.se/>

Jäskeläinen, A.; Kunnari, M. & Tolvanen, T. 2015. Luontoa elämään! Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla. Teoksessa: R. Seppänen & H. Kangastie (toim.) Sairaanhoidollisesta avustajasta itsenäiseksi hoitotyön ja terveyden edistämisen osajaksi Rovaniemellä. Lapin ammattikorkeakoulu. Sarja B. Raportit ja selvitykset 21/2015. Viitattu 8.12.2016 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-105-4> 78-86.

Kotitalousseura Skaraborg. Viitattu 8.12.2016 <http://hushallningssallskapet.se/hushallningssallskapet-skaraborg-miljocertifierat/>

Kärramossan tila. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Halland/Gron-Halsa--Rehab-i-Varbergs-kommun-/>

Maataloustieteen yliopisto Alnarpissa. Viitattu 8.12.2016 <http://www.slu.se/om-slu/orter/alnarp/>

Markin kunta. Viitattu 8.12.2016 <http://www.mark.se/>

Rya Åsarin luonnonpuistoalue. Viitattu 8.12.2016 <http://www.boras.se/kategorisidor/kulturochfritid/kulturochfritid/friluftsliv/digitalfriluftsguide/borasdigitalafriluftsguide/naturreservat/ryaasar.4.1354c4b3135a4bf5a0c80007895.html>

Sans o Rörelse -yritys. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Sans-o-Rorelse-Margareta-Hakanson-Fysioterapi/>

Sjuhärads Samordningsförbund. Viitattu 8.12.2016 <http://www.samverkanvg.se/sjuharad>

Skepphult. Viitattu 8.12.2016 <http://www.skepphult.se/>

Skövde. Viitattu 8.12.2016 <http://www.skovde.se/>

Stallyckan i Mark. Viitattu 8.12.2016 <http://epi.vgregion.se/sv/gronarehab/Sok/Verksamheter/Goteborg/Stallyckan-i-Mark/>

Stressilääketieteen instituutti. Viitattu 8.12.2016 <http://www.vgregion.se/sv/Vastra-Gotalandsregionen/startside/Vard-och-halsa/Institutet-for-stressmedicin/>

Luontoa elämään! Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hankkeen (ESR) tavoitteena on luoda uusia osallisuutta vahvistavia, luontoon tukeutuvia kuntoutustoiminnan malleja. Ruotsiin suuntautuvan opintomatkan tarkoituksena oli etsiä ideoita ja käytäntöjä, joita voi soveltaa suomalaiseen Green Care -kuntoutustoimintaan. Matka suuntautui Länsi-Göötanmaalle ja Hallandiin, jossa luontoon tukeutuva kuntoutustoiminta on monipuolista ja melko laajaa.

Julkaisussa kuvataan seitsemän opintokäyntikohteen toimintaa ja hyviä käytäntöjä luontoon tukeutuvassa kuntoutuksessa. Aiheeseen liittyviä muita Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja ovat Luontoa elämään, luontoa kuntoutukseen -teemajulkaisut *Osallisuutta vahvistavan, luontoon tukeutuvan kuntoutustoiminnan malli ja Opas yksilökeskeiseen luontotoiminnan suunnitteluun*.

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-151-1